

KASTAMONU'DA 19. YÜZYIL TİCARET YAPILARI Kutgün EYÜPGİLLER, Mine TOPÇUBAŞI ve Işıl POLAT

Alındı: 06.03.2007, **Son Teslim:** 12.08.2008

Anahtar Sözcükler: Kastamonu; 19.yy. ticaret yapıları; kentsel koruma.

Tüm fotoğraflar yazarlar tarafından, 2005, 2006 ve 2008 yıllarında çekilmiştir.

1. Kastamonu'nun ekonomi tarihini ele alan ve bu çalışmada kullanılan başlıca kaynaklar dipnotlarda belirtilmiştir. Daha ayrıntılı kaynakça ve geleneksel ticaretle ilgili olarak, Eyüpgiller, 1999.

2. Yücel, 1991, 98, dipnot 294.

3. Defrére, 1851, 85-87.

4. Boré, 1840, 273.

GİRİŞ

Kuzeybatı Anadolu'da, Antik dönemde "Paphlagonia" adıyla anılan bölgede yer alan Kastamonu, 9. yüzyıldan başlayarak iki Türk beyliğine başkentlik yapmış ve Osmanlı döneminde Anadolu Eyaleti'nin sancak merkezlerinden biri olmuştur. Daha sonra, 19. yüzyılda kent, Kastamonu Vilayeti'nin yönetim merkezi olarak belirlenmiş ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan sonra da bölgenin önde gelen kentlerinden biri olma özelliğini korumuştur. Kastamonu'nun kısa yönetsel tarihi, Anadolu'da veya en azından bölgede, kentin oldukça önemli bir ekonomik merkez olduğunu göstermektedir. Ne yazık ki, bu alandaki yayınlanmış çalışmaların azlığı ve bu konuyu ele alan özel bir çalışmanın yapılmamış olması büyük bir eksiklik olarak karşımızda durmaktadır (1).

KENTİN EKONOMİK GELİŞİMİ

Kastamonu'nun, özellikle Osmanlı öncesi dönemlerdeki ekonomik yaşamı hakkında bilgilerimiz sınırlıdır. İsfendiyar Bey zamanında Kastamonu'da üretilen sof ile bakır cevherinin önemli ihraç malı olduğu ve Sinop limanı aracılığıyla Venedikli ve Ceneviz tacirleriyle ekonomik-ticari ilişki kurulduğu bilinmektedir (2). Ondördüncü yüzyıl içerisinde Kastamonu'ya gelen İbn Batuta'nın kentin ekonomik yaşantısına dair söyledikleri et, tahıl gibi yiyecek maddelerinin bol olduğu ve çok ucuza alınabildiğinden ibarettir (3). Bunun dışındaki bilgiler Osmanlı devrine, ağırlıklı olarak da 14. yüzyıl sonlarına aittir. Vilayet Salnameleri'nden ayrıntılı bilgiler alınırken yine 14. yüzyıl başından itibaren kente gelen gezginlerin kentin ticari-ekonomik yaşantısına yönelik gözlemleri aydınlatıcı olabilmektedir. 1840 yılı öncesinde kenti ziyaret eden Boré, Kastamonu'da yaşayan tek endüstrinin sepicilik olduğunu belirtmiş, ayrıca ticari yaşamın sönük olduğunu, yılda bir kez yapılan panayırın dahi canlı olmadığını yazmıştır (4). Ainsworth 1842'de daha nesnel bir analizle, kentte yün ve pamuklu dokumacılık, basmacılık, boyacılık ve dericilik sektörlerinin varlığını

kaydetmiştir (5). 1862'de Texier, kentte dokumacılık ve bakırcılığın başlıca iki endüstri dalı olduğunu belirtmektedir (6). 1884'de Reclus ise, Kastamonu'nun tabakhaneler, iplikçiler ve boyahaneler ile çevrili olduğunu yazmaktadır (7).

Ainsworth'un belirttiği gibi kent, çevresindeki yerleşmelerle kendi iç gereksinimini karşılayacak düzeyde üretim ve ticaret yapısına sahip gözükmemekte, bakır ve sof başlıca ihraç ürünleri olarak hemen tüm gezginlerce kaydedilmektedir. Yukarıda belirtildiği gibi bu öznel gözlemlerdeki eksiklikler salnameler ve şeriye sicilleriyle giderilmektedir.

Ondokuzuncu yüzyılın ortalarından itibaren Kastamonu'daki ticari yapıların, dolayısıyla ticaretin görünümü Vilayet Salnameleri aracılığıyla çizilebilmektedir (8). Kastamonu'da 1286H / 1896-70M yılında 10, 1321H. / 1903-4M yılında ise 46 han bulunmaktadır. 1310H / 1892-93M yılında kentte birer arpa, un ve pamuk kapağı vardır. 1892 yılında 26 olan fırın sayısının 1903 yılında 31'e ulaştığı bilinmektedir. 1896 yılında 1238 olan dükkan, mağaza ve kahvehane sayısı 1903 yılında 2000'e ulaşmıştır. Bu istatistikî bilgiler, özellikle han ve dükkan sayıları, Kastamonu'da ticaret yaşamının bir Anadolu kenti için azımsanmayacak düzeyde canlı olduğunu göstermektedir (9). (Tablo 1)

Yıl	1896-70	1870-71	1871-72	1881-2	1892-3	1896-7	1899-1900	1903-4
Mağaza-Dükkan ve Kahvehane sayısı	1238	1238	319	1587	1769	1945	1957	2000

Tablo 1. 1869-1904 tarihleri arasında Kastamonu'da yer alan mağaza-dükkan ve kahvehanelerin sayısı.

Ondokuzuncu yüzyılın sonlarında Avrupa'nın tiftiğe talebinin azalmasıyla, birim fiyatının 1/2 liradan 10-12 kuruşa düşmesi, Kastamonu'yu ekonomik açıdan sarsmıştır (10). Nitekim dönemin İstanbul gazetelerinde bile, Kastamonu'nun Anadolu'nun başka merkezlerine oranla ticari açıdan geri kaldığını kaydeden haberler yer almaktadır (11). 1306H. / 1888-9M. yıldan bir süre önce İnebolu şosesinin açılmasıyla dışarı ve İstanbul'a ihraç imkanıyla tiftikten kaynaklanan zararın giderilmesi ümidi artmış (12); bu yol sayesinde İstanbul ve diğer yerlere zahire, hindi, yumurta, tavuk gönderilmeye başlanmıştır (13).

TİCARİ ALANLAR VE YAPILAR

Anadolu kentlerinin hemen tümünde olduğu gibi Kastamonu'da da tarih boyunca ticari faaliyetler buldukları sokaklara adlarını vermişlerdir (14). Kastamonu'da bugün dahi sokak adlarına bakarak, çoğunluğu sona ermiş geleneksel ticari faaliyet ve zanaatların yoğunlaştıkları bölgeleri tespit etmek mümkün olmaktadır. Günümüzde Bedesten'in kuzeyinde Terziler Sokağı (**Resim 1**)), kuzey bitişiğinde ise Attarlar Çarşısı ve Nalburlar Çarşısı yer almaktadır. (**Resim 1; 2-3**), Yine Bedesten'in kuzeybatısında Sarraflar Çarşısı bulunur (**Resim 1; 4**). Keçeciler Yanık Han'ın doğu bitişiğindeki yolun adıdır. (**Resim 1; 5**), Doğücüler Caddesi Yanık Han'dan Topçuoğlu Camisi'ne giden yol üzerindedir (**Resim 1; 6**), Çilingirler Caddesi Belediye Caddesi'nin güney paralelindedir. (**Resim 1; 7**). Reisülküttab Hanı'nın batısındaki yol, halen İplikçiler Yolu olarak anılır (**Resim 1; 8**), Belediye Caddesi'nden Yeni Hamam'a giden yol ise, Kuyumcular Caddesi olarak adlandırılmaktadır (**Resim 1; 9**). Ovalı pazarı Mescidi'ne giden yol Pirinç Pazarı, Belediye'nin güneyindeki Bakırcılardan Mahkemealtı Cami'ne çıkan yol ise, Kömürpazarı adını taşır. (**Resim 1; 10-**

5. Ainsworth, 1842, 82.

6. Texier, 1862, 617.

7. Reclus, E., Nouvelle Géographie Universelle, IX, Paris, 1884., s.565.

8. Eyüpgiller, 1999, 29.

9. Eyüpgiller, 1999, 30.

10. *Kastamonu Vilayeti Salnamesi*; 383.

11. *Le Moniteur Oriental*, 22 Ağustos 1892.

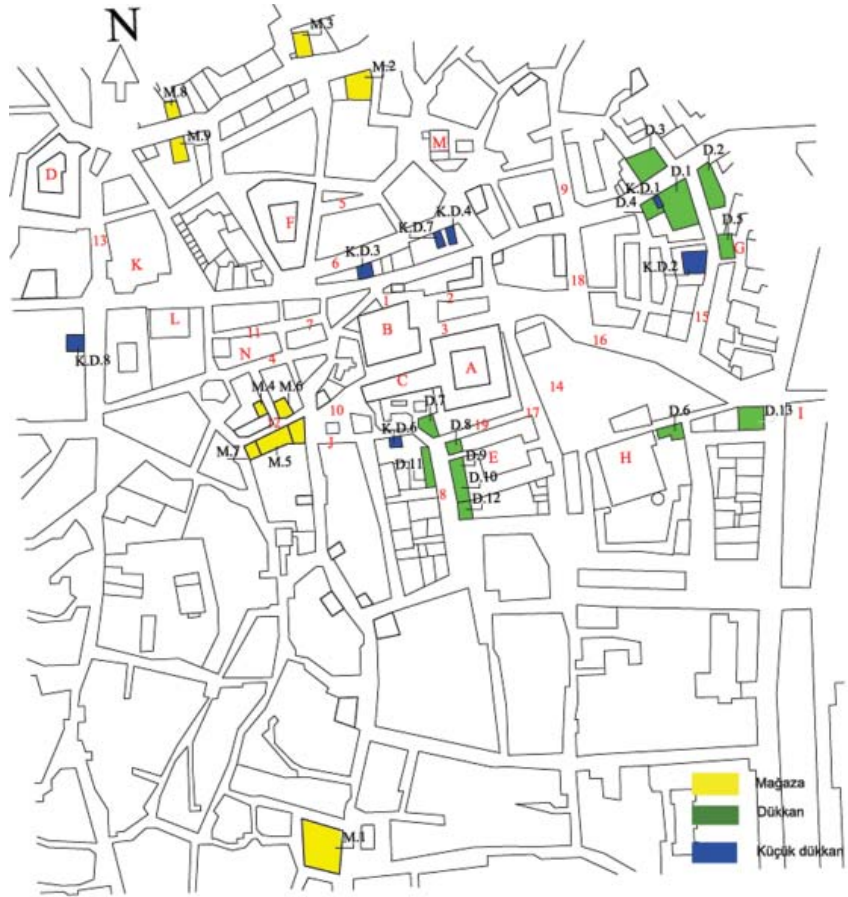
12. *Kastamonu Vilayeti Salnamesi*; 383.

13. *Kastamonu Şeriyye Sicilleri Defteri*, n: 558.148, Sicil No.111, 15 Safer 1310; 312.

14. Daha detaylı bilgi için, Eyüpgiller, 2000, ve Eyüpgiller, 1995.

Resim 1. Kastamonu Çarşısı, anıt yapıları ve incelemeye konu yapılar. Dükkanlar D, küçük dükkanlar KD, mağazalar M ile gösterilmiştir.

1. Terziler Sokağı
2. Attarlar Çarşısı
3. Nalburlar Çarşısı
4. Sarraflar Çarşısı
5. Keçeçiler
6. Döğücüler Caddesi
7. Çilingirler Caddesi
8. İplikçiler Yolu
9. Kuyumcular Caddesi
10. Pirinç Pazarı
11. Bakırcılar Caddesi
12. Kömür Pazarı
13. Araba Pazarı
14. Saman Pazarı
15. Banka Yolu
16. Saraçlar Caddesi
17. Mutaflar Caddesi
18. Kasaplar Caddesi
19. Kendir Hanı Yolu
- A. İsmail Bey Han (1460)
- B. Bedesten (1468-1474)
- C. Balkapanı (II Bayezid Han, 1481 -1512)
- D. Acem Han (Kürkçüoğlu Han, 16. yüzyıl)
- E. Reisülküttab Han (1748-9)
- F. Yanık Han (1711 öncesi)
- G. Eski Osmanlı Bankası (19. Yüzyıl)
- H. Nasrullah Camisi
- I. Nasrullah Köprüsü
- J. Ovalpazarı Mescidi
- K. Arabapazarı Hamamı
- L. Belediye
- M. Topçuoğlu Camisi
- N. Kazancılar Camisi

12). Arabapazarı da aynı adlı hamamın batısında yer almaktadır (**Resim 1;** **13).**

GELENEKSEL TİCARİ YAPILAR

Kastamonu'da inşa edilen ilk hanlar Candaroğulları döneminde İsmail Bey tarafından yaptırılmıştır. Bunlardan ilki avlusuz-kapalı tip hanlar grubunda yer alan Deve Hanı, ikincisi ise orta avluyu çevreleyen revak ve hücre dizilerinden oluşan İsmail Bey Kervansarayı'dır (1460)(**Resim 1; A**).

Avlulu han geleneği Osmanlılar döneminde de sürmüştür, bu şemada II. Bayezid döneminde (1481-1512) Haremeyn evkafı olarak yaptırılan Balkapanı (Urgan Hanı, Penbe Kapan adlarıyla da anılmıştır)(**Resim 1; C**). Sinan Bey Camisi vakfı olan Acem (Kürkçüoğlu) Hanı (1571)(**Resim 1; D**), Reisülküttab Hacı Mustafa Efendi tarafından yaptırılan Reisülküttab (Urgan) Hanı (1747) (**Resim 1; E**), Yanıkzade Hacı Ahmed tarafından yaptırılan Yanık Han (1711)(**Resim 1; F**) gibi hanlar kente kazandırılmıştır. Cem Sultan'ın valiliği dönemine tarihlenen, 4 ayağa oturan, 9 kubbeli Bedesten (1468-1474) yine Osmanlılar döneminde inşa edilmiş bir ticari yapıdır (**Resim 1; B**). Bu yapıların dışında, günümüze ulaşmayan çok sayıda hanın varlığı arşiv belgelerinden öğrenilmektedir.

ONDOKUZUNCU YÜZYILDA TİCARİ YAPILAR

Ondokuzuncu yüzyılda Anadolu'nun tüm kentlerinde olduğu gibi, Kastamonu'da da mimaride değişim görülür. Geleneksel yapı teknikleri ve mimari üsluplar terk edilirken, Batıdan ithal edilen yepyeni bir mimari tarz yaygınlaşır. Mimaride "Batılılaşma" etkisindeki bu değişim kendini

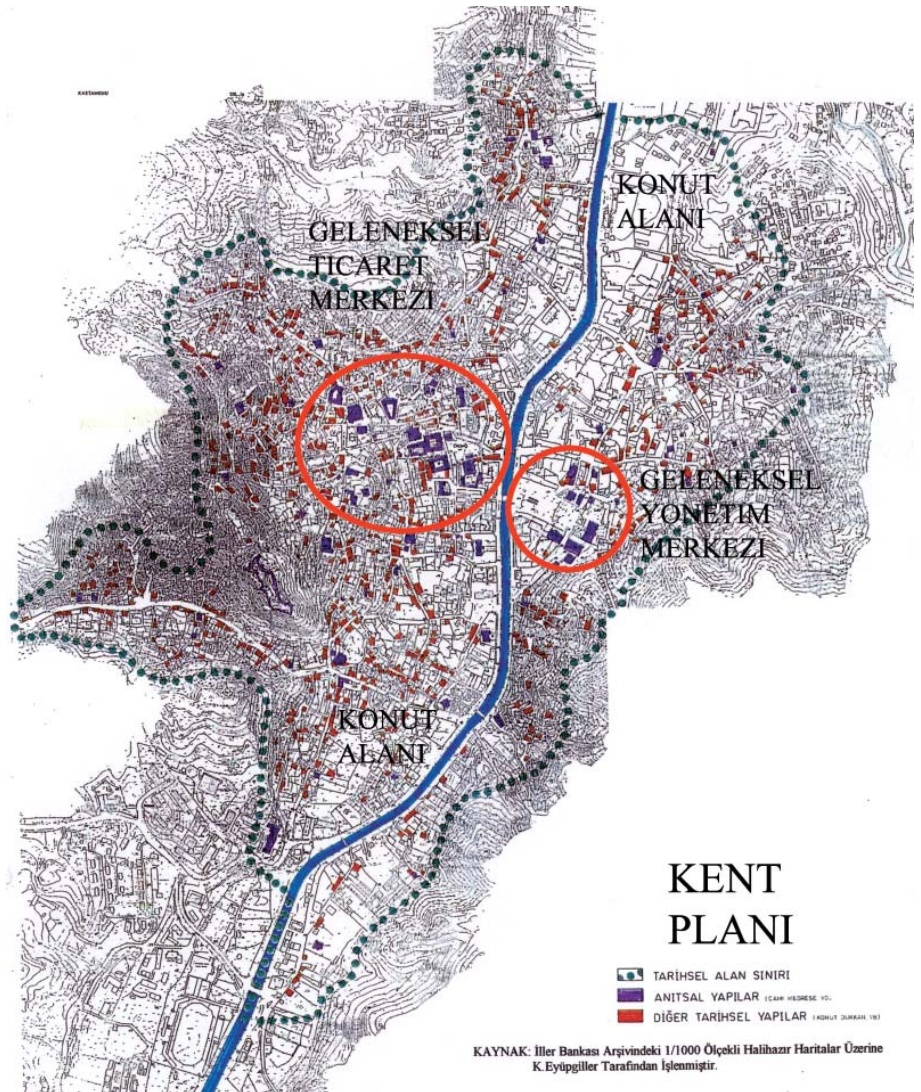
ticaret yapılarında da göstermiştir. Ancak, bu dönemde eski ticaret alanından ayrı yeni bir ticaret alanı oluşmamış, eskiyip yıkılan yapıların yerine yenileri eklenerek bu anlamda bir dönüşüm yaşanmıştır (Resim 2).

Bu dönemde ticari yapılarda geleneksel avlulu han şeması hemen hiç uygulanmamıştır. Mevcut geleneksel hanların ve çoğunluğu tek katlı geleneksel dükkânların arasında Batılı mimari kalıplara ve yeni yapıım tekniklerine bağlı bir mimari gelişmiştir. Bu dönemin ticari yapılarını Kastamonu örneğinde “Dükkânlar” ve “Mağazalar” olarak 2 ana grupta incelemek olasıdır.

DÜKKÂNLAR (Resim 1)

Ondokuzuncu.yüzyıl ticaret yapıları ahşap olarak inşa edilen geleneksel dükkânlardan farklı olarak kârgirdir ve çoğunlukla büyük boyutlu parsellerde ve çok katlı olarak inşa edilmişlerdir. Hemen hepsinin temel özelliği Batılı mimari üsluplarda biçimlendirilmiş olmalarıdır.

Geleneksel küçük parsellerde inşa edilmiş yeni dükkânlar bu grubun alt açılımı olarak kabul edilebilir. Bunlar, çoğunlukla yıkılmış eski bir dükkânın parseline, yukarıda tanımlanan teknik ve mimari özelliklerde inşa edilmiş yeni dükkânlardır.

Resim 2. Kastamonu Merkez İlçe: Yerleşim, geleneksel yönetim merkezi ile geleneksel ticaret merkezi arasındaki ilişki.

Resim 3. Dükkan 3, doğu cephesinden detay.

Resim 4. Dükkan 3, saçak altı silme profili ve metal yağmur oluklarının görünüşü.

Resim 5. Günümüzde yokolmuş bir dükkan cephesi (Eyüpgiller Arşivi).

Resim 6. Ahşap doğrama ve metal kepenkli eski dükkan cephelerinden bir görünüş (Eyüpgiller Arşivi).

Genellikle iki katlı olan dükkân yapılarının alt kısımlarında satışa yönelik geniş vitrin bölümleri yer alırken, üst katlarda daha küçük açıklıklı ofis mekânları bulunmaktadır. Kat adedinin arttığı ve azaldığı örnekler de görülmektedir. Ancak, kat adedi değişse bile cephe özelliklerinin korunduğu, tek katlı örneklerin dışa açık mekanlar olarak düzenlendiği, iki kattan yüksek yapılarda ise zemin katın üstünde kat silmeleriyle ayrımı vurgulanan ofis katları olduğu görülmektedir.

Çok çeşitliliğin gözlemlendiği kat arası ve saçak altı silmeleri, pencere çerçeveleri ve denizlikleri dükkan cephelerindeki dekoratif öğelerdir. Cephede yoğun olarak kullanılan taş, silmelerde, pencere profillerinde, plastır kaide ve başlıklarında özenle işlenmiştir (**Resim 3**). Ayrıca, metal yağmur oluklarında detaylı işçilik örneklerine de rastlanmaktadır (**Resim 4**).

Eski fotoğraflarda görülen vitrin cephelerinde kullanılan ahşap doğrama ve metal kepenk örnekleri bazı yapılarda günümüze kadar ulaşmıştır (**Resim 5, 6**).

Köşe yapıları olarak konumlanan dükkanların girişleri her iki yola birden hakim olmak amacıyla köşelere yerleştirilmiştir. Kapı girişleri üzerinde (üzüm, yaprak, çiçek) gibi motiflerin işlendiği taş bloklara

Resim 7. Kemerli pencere açıklığı, üzüm ve yaprak bezemeli kilit taşı.

Resim 8. K-Dükkan 4, cephede taş bloğa işlenmiş kitabe.

Resim 9. Metal kepenk üzerinde bulunan sigorta levhası.

Resim 10. Taş kemer üzerine yerleştirilmiş sigorta levhası.

(Resim 7), kitabelere (Resim 8) ya da sigorta levhalarına (Resim 9, 10) rastlanmaktadır.

DÜKKAN 1- (Resim 1; D1)(Resim 11)

Belediye Caddesi ile Banka Yolu'nun kesiştiği köşede yer alan yapı, 2 katlı, kârgir bir binadır. Alt katında beyaz eşya, ayakkabı ve tekstil satışı yapan dükkanlar, üst katında ise depo olarak kullanılan ofisler bulunmaktadır. Köşe dükkana giriş, binanın köşe parselde yer almasının sağladığı olanakla, iki sokağın birleştiği pahlanmış köşedendir. Üst kat için ayrı bir giriş kapısı vardır. Alt katta cephe düzeni, eşit aralıklarla yerleştirilmiş taşıyıcı taş sütunların ve yatayda düz kemerlerin çerçevelediği camekan açıklıklarından oluşmaktadır. Giriş kapısının doğraması değiştirilmiş olmakla birlikte, vitrinin ahşap doğramaları ve metal kepenkler özgündür. Köşe girişinin üzeri içi dolu sivri kemerli bir nişle vurgulanmıştır. Zemin ve üst katı profilli bir taş korniş ayırmaktadır. Üst katın cephe düzeni, alt kattaki her vitrin açıklığını ortalamayan dikdörtgen pencerelerin tekrarından oluşmaktadır. Pencerelerin lento hizasını yatayda S çizen dekoratif bir silme vurgulamaktadır. Saçak altında yalın profilli taş saçak korniş ve onun altında yine taştan yalın bir süsleme bandı görülmektedir. Yapı, geleneksel Kastamonu konutlarında görmeye alıştığımız geniş bir ahşap saçak ile sonlanmaktadır. Bu tutum, mimaride ithal uygulamaya yönelmekle birlikte, bazı çözümlerde yerel geleneklerin sürdürüldüğüne işaret etmektedir.

DÜKKAN 2 (Resim 1; D2)(Resim 12)

Belediye Caddesi ile Banka Yolu'nun kesiştiği köşede yer alan yapı, Dükkan 1 gibi iki katlı, kârgir bir bina olup, yine alt katı dükkan, üst katı ofis olarak düzenlenmiştir. Günümüzde alt katta beyaz eşya satışı yapılmakta olup, üst kat ise kullanılmamaktadır. Dükkan 1'den farklı olarak girişi pahlanmış köşeden değil, cephe üzerindeki bir kapıdan sağlanmıştır. Üst kata ulaşımı sağlayan ikinci kapı, dairesel kemerli, kemer üzengi seviyesinde süslemeli taştan yapılmış düz atkı bulunan dekoratif bir kapıdır. Alt katta cephe düzeni Dükkan 1 ile aynıdır. İki yapının aynı usta ya da mimarın elinde çıktığı düşünülebilir. Ancak, üst katta cephe düzeni farklılaşır. Buradaki pencereler dairesel kemerlidir. İki kat arasında ve üst kat pencerelerinin denizlik seviyesinden geçen silmeler ve saçak kornişleri cephenin diğer dekoratif öğeleridir. Ayrıca üst kat pencerelerinin

Resim 11. Köşe yapısı olan Dükkan 1'in genel görünüşü.

Resim 12. Dükkan 2, görünüş.

Resim 13. Belediye Caddesi üzerinde bir başka anıtsal yapı, Dükkan 3'ün görünüşü.

kemer üzengi seviyesinden başlayarak kemerleri saran ve bu seviyede pencereler arasında da devam eden bir silme iki cephede de kesintisiz olarak görülmektedir.

DÜKKAN 3 (Resim 1; D3)(Resim 13)

Belediye Caddesi üzerinde yer alan 3 katlı yapı, Kastamonu ticari merkezindeki en görkemli yapılardan biridir. Belediye Caddesi'ne açılan dar sokağa da cephesi vardır. Ofis binası olarak inşa edildiği bilinen yapı, bir dönem banka şubesi olarak kullanılmıştır. Günümüzde giriş katı, tekstil satışı yapan bir dükkan, üst katlar ise dükkana ait depo olarak kullanılmaktadır. Yapıya her iki cephesinden de, benzer özellik ve boyutlardaki kemerli iki kapıyla giriş sağlanmıştır. Cephede zemin katta daha bir çok yapıda yaygın olarak görüldüğü gibi, geniş açıklıklı camekanlar bulunmakta, üst katta ise kemerli pencereler yer almaktadır. İkinci ve üçüncü kat cephelerinde bir tek - bir çift pencereden oluşan ritmik bir düzen uygulanmıştır. Cephede çok zengin ince yonu taş işçiliği gözlenmektedir. Tek pencereler basık kemerli ve daha yalın, çift pencereler tepelikli ve daha yoğun dekorasyonludur. Pencere aralarında ve yapının köşesinde kesme taş plastırlar bulunmaktadır. Kat aralarında yalın profilli taş kornişler bulunmaktadır. Saçak korniş ise, kentte gördüğümüz diğer örneklerle nazaran oldukça zengin silme hatlarına sahiptir.

Resim 14. Köşe yapısı olan Dükkan 4 ve Belediye Caddesi üzerindeki diğer yapılar.

DÜKKAN 4 (Resim 1; D4)(Resim 14)

Önceki üç örneğe nazaran daha küçük bir yapı olmakla birlikte, onlarla benzer özelliklere sahiptir. İki katlı, kârgir bir köşe yapısı olup, alt katta dükkan yer alırken, üst katta ofis olarak kullanılan küçük odalardan oluşmaktadır. Günümüzde alt katta gıda satışı yapan bir dükkan vardır. Üst kat ise kullanılmamaktadır. Cephede alt katta düz atkılı geniş vitrinler bulunmaktadır. Üst katta, alt kattaki açıklıkların aksında yer alan birer kemerli pencere yer almaktadır. İki kat arasındaki kat silmesi, üst kat pencereleri alt kotunda kesintisiz olarak devam eden profilli denizlik ve saçak altındaki korniş, kesme taş cephedeki dekoratif öğelerdir.

Resim 15. Dükkan 5, bir dönem Osmanlı Bankası şubesi olarak kullanılmıştır.

DÜKKAN 5 (Resim 1; D5)(Resim 15)

Banka Yolu üzerinde yer alan kârgir yapı, özgün halinde iki katlı olup, sonradan üzerine bir kat eklenmiştir. Yapının Cumhuriyet öncesinde bir dönem Osmanlı Bankası şubesi olarak kullanıldığı bilinmektedir. Günümüzde alt katta tekstil satışı yapan bir dükkan vardır, üst katlar ofis olarak kullanılmaktadır. Yapıya, cephe aksında yer alan geniş, kemerli bir kapıdan geçilerek girilmektedir. Pilastırlar cepheyi üç bölüme ayırmakta, giriş kapısının iki yanındaki bölümlerde kemerli ikişer pencere yer almaktadır. Alt kattaki pencere düzeni üst katta da devam etmekte, ana kapının üzerindeki bölümde aynı pencere düzeni tekrarlanmaktadır. Kapının iki yanında yer alan ve üst katta da devam eden dairesel sütunların yalın başlıkları vardır. Subasman seviyesinde ve iki kat arasında yer alan kat kornişlerinde ve pencere denizliklerinde yalın profiller görülürken, özgün çatı seviyesi altında yer alan kornişte çok daha yüksek dekorasyon uygulandığı görülmektedir.

Resim 16. Dükkan 6, 2005 yılı restorasyonu öncesindeki durumu.

DÜKKAN 6 (Resim 1; D6)(Resim 16)

Nasrullah Camisi'nin doğusunda yer alan bu yapı, 19. yüzyılın iki katlı tipik ticaret yapılarından biridir. Bir dönem eczane ve İl Kültür Müdürlüğü tanıtım ofisi olarak kullanıldığı bilinen yapı günümüzde kuyumcu olarak kullanılmaktadır. Ana cephede zemin katta eşit aralıklarla yerleştirilmiş sütunlar ve onları birbirine bağlayan taş lentolar camekanları çerçevlendirmekte, üst katta ise bu aralıkları ortalayan taş söveli kemerli

Resim 17. İplikçiler Yolu ve Kendir Hanı Yolu kesişiminde bulunan Dükkan 7, bir dönem müdahalesi ile kısmen betonarmeye dönüştürülmüştür.

Resim 18. Dükkan 8, özel bir eleman olan üçgen pencere alınlıkları.

pencereler yer almaktadır. Zemin kattaki taş sütunlar, belirli bir ritme bağlı kalarak, üst katta yer yer pilastırlara dönüşmektedir. Bu düzen, 2+3+2 pencere düzeniyle vurgulanarak, meydana bakan cepheyi üçe bölecek biçimde belirli aralıklarla yerden saçak seviyesine kadar yükselmekte, diğer sütunlar ise, üst kat pencerelerinin denizlik kotununun biraz üzerinde sade bir profille sona ermektedir. L planlı yapının batı cephesinde büyük oranda aynı özellikler görülmekle birlikte, bu cephenin kuzey ucundaki girişten ulaşılan bir merdiven ile üst kattaki ofis bölümüne çıkılmaktadır. 19. yüzyılda yaygın olan Batı etkisindeki mimarinin tipik bir özelliği olarak bu yapıda volta döşeme kullanıldığı tespit edilmiştir.

DÜKKAN 7 (Resim 1; D7)(Resim 17)

İplikçiler Yolu ve Kendir Hanı Yolu kesişiminde bulunan iki katlı yapı kısmen betonarmeye dönüşmüş olmakla birlikte, özgün görünümünün izlerini büyük ölçüde korumaktadır. Çarşı içerisinde bir köşe yapısı olup, günümüzde alt katı tekstil satışı yapan dükkan, üst katı ise depo olarak kullanılmaktadır. Büyük bir parselde yer alan yapı, üst katta çıkma yapmakta, diğer örneklerden bu özelliği ile farklılaşmaktadır. Yapının her iki sokaktaki cepheleri boyunca devam eden çıkma eğrisel payandalarla desteklenmekte, bu tarzda bir başka çıkmaya çarşı alanında rastlanmamaktadır. Alt kat cephe düzeni, bu tip yapılarda görmeye alışık olduğumuz taş sütun dizileri ve düz atkılarının sınırlandırdığı camekanlardan oluşmaktadır. Üst katın cephe düzeni yakın dönemde farklı bir üslupta yenilendiğini düşündürmektedir.

DÜKKAN 8 (Resim 1; D8)(Resim 18)

İplikçiler Yolu'nda köşe parselde yer alan kârgir yapı, bodrum, zemin ve üst kattan oluşmaktadır. Yapı, zemin katta züccayice dükkanı, üst katta depo olarak kullanılmaktadır. Zemin katta taş sütun dizileri ve onları birleştiren düz kemerlerin arasındaki camekanlar cephe düzenini belirlemektedir. Üst katta bulunan ikişer pencere taş söveli, taş denizlikli ve üçgen alınlıklıdır. Bina köşeleri ve pencere araları taş pilastırlarla vurgulanmıştır. Zemin kattan üst kata geçiş yalın profilli bir korniş ile vurgulanmış, kat kornişine göre çok daha görkemli olan çatı kornişini, alttan furuşlarla dekoratif olarak desteklenerek, cephede ileriye taşınmıştır.

Resim 19. Dükkan 9, kuzey cephesi görünüşü.

Resim 20. Dükkan 9, kuzey cephesinden detay.

DÜKKAN 9 (Resim 1; D9)(Resim 19, 20)

İplikçiler Yolu'nda bulunan yapı bodrum, zemin, 1. kat ve çatı katından oluşan ikiz binalardan oluşmaktadır. Giriş katı tekstil satışı yapan bir dükkan, bodrum ve üst katları depo olarak kullanılmaktadır. Kastamonu tarihi çarşı alanına göre oldukça büyük bir parselde yer alması ve ikiz bina özelliği ile kentin önemli tarihi yapılardan biridir. İkiz binaların her birinin cephe aksında dairesel kemerli giriş kapıları yer almaktadır. Giriş kapısının iki yanında bodrum kata açılan birer pencere açıklığı dairesel formda taş sövelidir. Her iki blokta da giriş katında ve birinci katta beşer dairesel kemerli taş söveli pencere vardır. Yapı genelinde tüm açıklıklar taş söveli, taş denizlikli ve yuvarlak kemerlidir. Kemer üzengi seviyesindeki taşlar ve kilit taşları yüzeyden öne çıkartılarak belirginleştirilmiştir. Zemin katta pencerelerde metal parmaklıklar bulunmaktadır. Katlar arası profilli kornişlerle vurgulanmıştır. Pencereler denizlikleri ve kemer üzenikleri hizasında süreklilik gösteren silmelerle süslenmiştir. Saçak korniş de profillidir. Yapı her iki yönde köşe pilastırları ile sınırlandırılmıştır. Çatı katları üçgen alınlık oluşturacak biçimde beşik çatı ile örtülmüştür. Üçgen alınlıkların her birinde basık kemerli, taş söveli üçer pencere bulunmaktadır.

DÜKKAN 10 (Resim 1; D10)(Resim 21)

İplikçiler Yolu üzerinde bulunan iki katlı kârgir yapının giriş katı giyim ve ev eşyası satışı yapılan bir dükkandır. Üst katı depo olarak kullanılmaktadır. Zemin kattaki düz kemerli açıklık kesme taş sütunlar ile belirlenmekte, bu sütunlar üst katta pilastıra dönüşmektedir. Pilastırlar arasında dikdörtgen pencereler yer almaktadır. Üst kattaki pencere açıklıkları taş denizlikli ve taş sövelidirler. Pencereler arasında bulunan

Resim 21. Dükkan 10, pilastırlar cephede süsleme elemanı olarak kullanılmıştır.

Resim 22. Bir başka köşe yapısı olan Dükkan 11, zemin üzeri üç katlıdır.

Resim 23. Dükkan 12, geniş saçığı ahşap payandalarla taşınmakta.

pilastırlar bir süsleme elemanı ile giriş kattaki açıklıkların üst kotunda son bulur. Pilastırlar arasında kat kornişini hizasında yalın bir silme, kesme diş motifleri ile cepheyi süslemektedir. Saçak korniş üzerinde yer alan geniş saçak sonradan betonarmeye dönüştürülmüş olmalıdır.

DÜKKAN 11 (Resim 1; D11)(Resim 22)

İplikçiler Sokak üzerinde yer alan kârgir yapı, günümüzde zemin üzeri üç kattan oluşmakta, ancak özgün durumda dükkan olarak kullanılan zemin kat ve ofis olarak kullanılan üst kattan ibaret olduğu anlaşılmaktadır. Günümüzde giriş katı yapı malzemesi satışı yapan bir dükkandır. Üst katlarda ise çeşitli ofisler (avukatlık ofisleri ve akupunktur kliniği) yer almaktadır. Zemin kat cephesi, diğer örneklerin çoğunda olduğu gibi kesme taş sütun dizisinin arasında yer alan camekanlardan oluşmaktadır. Bu açıklıkların tümü düz atkıdır. Zemin kattan üst kata geçiş taş furuşlardan oluşan bir kat kornişiyile vurgulanmıştır. Üst katta altı basık kemerli pencere açıklığı vardır. Bosajlı kesme taştan oluşan cephede, giriş katı ve birinci katlarda açıklıklar arasında varolan pilastırlar yapraklı başlıklar ve pencere denizlikleri hizasındaki süslemelerle zenginleştirilmiştir. Birinci kat pencere açıklıkları üst kotunda pilastırlar arasında, kemer eğrisini izleyen eğrisel formda sade profilli silmeler yer alır. Birinci katta denizlikler cepheden ileriye çıkartılarak küçük payandalarla taşınmıştır. Pilastırlar özgün saçak kornişini hizasında sonlanmaktadır.

DÜKKAN 12 (Resim 1, D12)(Resim 23)

İplikçiler Sokak'da bulunan kârgir yapı, zemin ve iki üst kattan oluşmaktadır. Günümüzde giriş katı ev eşyası satışı yapan bir işyerinin kullanımındadır. Üst kat ise depo olarak kullanılmaktadır. Yapının

Resim 24. K-Dükkan 1, dar cephesi ile daha büyük boyutlu dükkanlara bitişik olarak konumlanmıştır.

Resim 25. K-Dükkan 2, kemerli ve sütunlu cephe düzeni gösteren tek örnektir.

giriş katında metal kepenklerle kapatılan 3 düz atkılı camekan vardır. Bu açıklıkların arasında ve yapının bitişik komşu yapılarla birleştiği noktalarda pilastırlar yer alır. Birinci katta, giriş katındaki açıklıkların üzerine denk gelen hizaya, Osmanlı mimarisinin geleneksel özelliklerinden biri olan tepe pencerelerinden esinle, sivri kemerli büyük pencere açıklıkları yerleştirilmiştir. İkinci katın cephe düzenini ikili gruplar halinde yerleştirilmiş düz atkılı altı pencere belirlemektedir. Yapının ahşap payandalarla taşınan geniş bir saçağı vardır. Bu özellikleriyle yapı, 20. yüzyılın başlarında yaygınlaşan I. Ulusal Mimarlık akımının tipik bir örneği niteliğindedir.

KÜÇÜK DÜKKANLAR

K-DÜKKAN 1 (Resim 1; KD1)(Resim 24)

Dar cepheli bir parselde yer alan, zemin ve üst kattan ibaret bir yapıdır. Günümüzde zemin kattaki dükkanında gıda ve kuruyemiş satışı yapılmakta, üst kat depo olarak kullanılmaktadır. Zemin katının cephe düzeni değiştirildiğinden, özgün hali hakkında bilgi edinmek olası değildir. Üst katta iki pencere yer almakta, cephe iki yanda pilastırlarla sınırlanmakta, saçak hizası furuşlu bir korniş ile tamamlanmaktadır. Neoklasik üslubun hakim olmasına karşın, geleneksel Kastamonu evlerinden bir figür olarak ahşap geniş saçaklar yapının üstünü örtmektedir.

K-DÜKKAN 2 (Resim 1; KD2)(Resim 25)

Yapı, zemin ve üst kattan oluşmaktadır. Günümüzde uzun süredir devam eden onarımı tamamlanmış olup, tekstil satışı yapan bir dükkan olarak kullanılmaktadır. Zemin katı, iki yanda pilastırlar ve ortada iki sütunun taşıdığı üç kemerli bir düzene sahiptir. Neoklasik ve Oryantalist üslupların bileşimi eklettik bir tasarım uygulanmıştır.

K-DÜKKAN 3 (Resim 1; KD3)(Resim 26)

Tek katlı ticaret yapılarına bir örnek olarak gösterilebilecek yapı, bu türün kentteki tek örneğidir. Günümüzde eczane olarak kullanılmaktadır. Özgün durumunda büyük olasılıkla tek mekandan oluşan yapıya giriş, cephenin orta aksından sağlanmaktadır. Giriş kapısının her iki yanını dekoratif sütunçelerle vurgulanmıştır. Cephe zengin bir saçak kornişiyile biterken, bu seviyenin üzerinde yapının yol cephesindeki köşeleri ve giriş kapısının her iki yanını, dikdörtgen kesitli kısa sütunlarla vurgulanmıştır.

K-DÜKKAN 4 (Resim 1; KD4)(Resim 27)

Dükkan olarak kullanılan ve toptan gıda satışı yapılan alt kat ile depo işlevi gören üst kattan oluşmaktadır. Yapının kitabesinde 1327H./ 1909M. tarihi yer almaktadır. İki kat arasında volta döşeme yer almaktadır. Tüm cephe tek bir basık kemerin belirlediği açıklıktan oluşmaktadır. İki kat arasındaki döşeme kemer yüzeyinden geriye çekilmiş parapet duvarının arkasında gizlenmiştir. Keme taş cephenin sade detayları vardır. Üst kat denizliğinin hemen altında bir kitabe bulunmaktadır. Yapı, geniş saçaklı ahşap çatıyla sona ermektedir. Saçak, payandalarla desteklenmekte ve bu payandalar cephedeki taş konsollara oturmaktadır.

K-DÜKKAN 5 (Resim 1; KD5)(Resim 28)

Kömürpazarı Yolu ve Pirinçpazarı Yolu kesişiminde yer alan yapı, üç katlı olmakla birlikte son katının geç dönem eki olduğu anlaşılmaktadır. Alt kat market, üst katlar konut olarak kullanılmaktadır. Kemerli ve taş söveli pencereleri, köşe taşlarının yüzeyden taşınarak pilastır olarak

Resim 26. Tek katlı dükkan yapılarından K-Dükkan 3'ün sokak cephesi

Resim 27. K-Dükkan 4, dükkan ve depo olarak kullanılmaktadır.

Resim 28. K-Dükkan 5, son katı geç dönemde eklenmiş, zemin kat cephesi ise özgünlüğünü kaybetmiştir.

belirginleştirilmiş olması ve kat silmeleri ile yörenin 19. yüzyıl mimari özelliklerini yansıtan binalardandır. Zemin katta dükkan cephesi özgünlüğünü kaybetmiştir. Üst katta taş söveli ve kemerli, demir parmaklıklı üç pencere yer alır. Yapının diğer cephelerine aynı üslup hakimdir.

K-DÜKKAN 6 (Resim 1; KD6)(Resim 29)

İplikçiler Sokak üzerinde yer alan kesme taş kârgir yapı, iki katlıdır. Alt katı ev eşyası satışı yapılan bir dükkandır. İçeriden bir merdivenle ulaşılan üst kat ise depo olarak kullanılmaktadır. Yapıya giriş aynı boyutlardaki üç açıklığın ortada olanından yapılmaktadır. Üst katta üç dikdörtgen pencere açıklığı bulunmaktadır. Pencere denizliklerinin altında bulunan profilin bir benzeri, pencere lentolarının etrafında ters U oluşturacak biçimde, dekoratif olarak kullanılmıştır. Benzerine Dükkan 11'de rastladığımız geniş saçak, yapıya sonradan eklenmiş olmalıdır.

K-DÜKKAN 7 (Resim 1; KD7)(Resim 30)

Döğücüler Caddesi üzerinde bulunan kârgir yapı zemin, 1. kat ve cihannüma katından oluşmaktadır. Giriş katı tekstil satış dükkanı, üst katları depo olarak kullanılmaktadır. Giriş katta iki taş daire sel kemerli

Resim 29. K-Dükkan 6, kat silmesi hizasındaki tabela, boyutları ile cephenin etkisini azaltmaktadır.

Resim 30. K-Dükkan 7, genel görünüş.

Resim 31. Üst katı yeniden yapılmış K-Dükkan 8.

pencere ile cephenin orta aksında kemerli tepe pencereyi giriş kapısı vardır. Pencere denizlikleri cephe boyunca devam ettirilmiş ve kemerlerin üzenği seviyeleri de geniş bir silme bandı ile sürekli hale getirilmiştir. Kilit taşları ve üzenği taşları yüzeyden ileri çekilerek belirginleştirilmiştir. Birinci kat cephe düzeni zemin kat düzenini tekrarlamakta, giriş kattaki kapı açıklığı, bu katta aynı boyutlarda bir pencere açıklığı olarak yer almaktadır. Giriş katı ile birinci kat arasında kat korniş, saçak kotunda da saçak korniş bulunmaktadır. Pencere söveleri ve kornişler dışında cephe sıvalıdır. Çatıdaki cihannüma, cephe aksında yer alan tek kemerli penceresiyle, alt katlardaki pencerelerle oran ve silme açısından benzerlik gösterir. Yapının, komşu yapılarla birleştiği yerlerde pilastırlar vardır. Benzer pilastırlar cihannümada da kullanılmış, ayrıca cihannümanın saçak bitişi yine profilli bir taş kornişle yapılmıştır.

K-DÜKKAN 8 (Resim 1; KD8)(Resim 31)

Arabapazarı Sokak'da bulunan iki katlı kesme taş kârgir yapı, dükkan ve depo olarak kullanılmaktadır. Günümüzde alt katta LPG bayisi vardır, üst kat kullanılmamaktadır. Giriş katta özgün cephe niteliklerinin ortadan kaldırıldığı düşünülmektedir. Birinci katta dört dikdörtgen pencere bulunmaktadır. Tüm açıklıklar düz atkılıdır. İki kat arasında bulunan yalnız korniş ve cephe kenarlarında bulunan pilastırlar yapının tek süsleridir.

MAĞAZALAR (Resim 1)

Mağazalar, daha ziyade depolama amaçlı kullanılan ticari yapılardır. Dükkanlar gibi bu yapılar da kârgirdir. Dükkanlardan farkları, depolama işlevine bağlı olarak dışa karşı az açıklıklı, az pencere olmalarıdır. Özellikle sebze-meyve depolanması durumunda serin ve kuru olmaları istendiğinden, kalın taş duvarlı, az açıklıklı binalar olmaları yeğlenmiştir.

Mağazalarda, kesme ve moloz taş dükkanlarda olduğu cephelerde görülen ana malzemedir. Bu yapılarda cepheler dükkan cepheleri kadar ince

Resim 32. Mağazalarda kesme taş ve moloz taşın beraber kullanımı.

Resim 33. Yapı köşeleri, kapı ve pencere sövelerinde kesme taş yaygın olarak kullanılmıştır.

Resim 34. Dairesel zemin kat pencerelerine bir örnek.

Resim 35. Mağazaların açıklıklarında metal şebeke ve metal kepenkler kullanılmıştır.

Resim 36. Üçgen alınlıklı, bodrum penceresi dairesel formda bir yapı

Resim 37. Mağaza 1, genel görünüş.

işçilikli değildir. Yapı köşeleri, kapı ve pencere söveleri kesme taş bloklarla vurgulanırken, aralarda moloz taş kullanımı görülmektedir (Resim 32, 33). Mağazalarda dairesel bodrum ya da zemin kat pencerelerine rastlanmakta, bunlar yine taş çerçevelerle vurgulanmaktadır (Resim 34). Pencerelelerde ve kapılarda metal şebekeler ve metal kepenkler görülmektedir (Resim 35). Yapıların tümü ahşap bir saçak ve çatıyla sonlanmaktadır. Genellikle son kat silmesinden sonra başlayan çatı, kimi örneklerde sağır bir üçgen alınlığı takip etmektedir (Resim 36).

MAĞAZA 1 (Resim 1; M1)(Resim 37)

Çarşının merkezine bir miktar uzakta, Çifthehamam Sokağı'nda yer alan yapının alt katı, toptan pirinç satışı yapılan bir dükkan olarak ticari işlevini sürdürmekte, üst kat konut olarak kullanılmaktadır. Ön cephe kesme taş pilastırlarla eşit bölümlere ayrılmıştır. Günümüzdeki kepenkler ve kapılar özgün değildir. Üst katta, zemin kattaki her açıklığın aksında, bir pencere bulunmaktadır. Zeminden gelen pilastırlar kesme taş olarak bu katta da devam ederken, diğer yüzeyler sıvalıdır. Yapının diğer cephelerinde kesme taş pilastırların araları moloz taş örgülüdür. Geniş ahşap bir saçakla örtülü olan yapının üzerinde geç dönem eki olduğu sanılan bir kat daha vardır. Konut olduğu anlaşılan bu kat, geleneksel ev mimarisine uygun olarak ahşap karkas yapım tekniğinde inşa edilmiştir.

MAĞAZA 2 (Resim 1; M2)(Resim 38)

Yapı, kent ticaret merkezinin bitiminde, Kalekapısı Sokağı'nda yer almaktadır. Alt kat av malzemeleri satışı yapan bir dükkan ve Makine-Kimya yetkili bayisi kullanımındadır. Üst kat kullanılmamaktadır. Sonradan açılmış pencereler nedeniyle alt katın özgünlüğü bozulmuş olmakla birlikte, üst kata fazlaca dokunulmamıştır. Yapı genelinde pencere ve kapı söveleri kesme taştır. Bina köşeleri yine kesme taş ile örülmüş ancak diğer yüzeylerde moloz örgü yeğlenmiştir. İki kat arasında profilsiz bir silme bandı kullanılmıştır. Ahşap kırma çatı, geleneksel evlerin geniş ahşap saçakları benzeri sonlanarak, yapıyı örtmektedir.

MAĞAZA 3 (Resim 1; M3)(Resim 39)

Tipik bir mağaza örneği olan, günümüzde de sebze-meyve depolamak için kullanılan bu yapı iki katlıdır. Ön cephesinde dairesel kemerli kesme taş bir ana kapı ve iki yanında yine kesme taş söve ve kemerli birer pencere yer almaktadır. Üst katta ise taş söveli düz atkılı 4 pencereden oluşan bir dizi bulunmaktadır. Kat kornişli bulunmamakta, ancak, çatıda yalın profilli

Resim 38. Strüktürel olarak iyi durumda olan Mağaza 2'nin hafif onarım ihtiyacı vardır.

Resim 39. Köşe yapısı olan Mağaza 3'ün üç cepheden de girişi bulunmaktadır.

Resim 40. Mağaza 4, Kömürpazarı Sokak'tan görünüş.

Resim 41. Mağaza 5, giriş kapısının üzerindeki yazıt.

bir korniş cepheyi sınırlandırmaktadır. Binanın köşeleri kesme taştan rustik pilastır ile vurgulanmıştır. Söve ve kornişler dışında cephenin tamamı moloz taş örgülüdür. Mağazanın diğer cepheleri ön cephe ile benzer özellikler taşımaktadır. İki kat arasında ahşap ayak ve kirişlere oturan ahşap bir döşeme bulunduğu tespit edilmiştir.

MAĞAZA 4 (Resim 1; M4)(Resim 40)

Kömürpazarı Sokağı'nda yer alan bu yapı, diğer mağazalar gibi kârgir ve iki katlıdır. Günümüzde depo olarak kullanılmaktadır. Simetrik olarak iki bölümlü olan yapının her iki girişi de kesme taş kemerli birer kapıyla sağlanmakta, kapıların iki yanında yine kesme taş söveli birer pencere bulunmaktadır. Üst kat, alt katın düzenini tekrarlamakta, ancak kapılar bu katta pencereye dönüşmektedir. Alt katta moloz taş örgü görülürken, üst katın sıvalı olduğu izlenmektedir. Olasılıkla üst katın özgün hali de moloz örgülüdür. Yapı, yalın bir saçak korniş ve saçaksız ahşap kırma çatıyla sonlanmaktadır. Pencere ve kapı demir şebekeler ve metal kepenkler kullanılması depo işlevinin gereği olarak tipiktir.

MAĞAZA 5 (Resim 1; M5)(Resim 36, 41)

Kömürpazarı Sokağı'nda yer alan kârgir yapı, bodrum ve giriş kattan ibarettir. Yapının üzerinde 1317H / 1899M tarihi yer almaktadır. Depo olarak kullanılan yapının, üçgen alınlıkla sonlanan ana cephenin merkezinde basık kemerli tepe pencere giriş kapısı yer almakta, bu kapının iki yanında da dairesel kemerli ikişer pencere bulunmaktadır. Pencere ve kapı söveleri kesme taş olup, kapı ve pencere kanatları metal ve demir şebekelidir. Pencere denizlik ve kemer üzenği kotlarında birbirlerine birer silmeyle dekoratif olarak birleştirilmişlerdir. Pencere üzenği kotlarındaki silme, cephe boyunca devam etmektedir. Kemerlerin kilit taşları belirginleştirilmiştir. Bodrum kat ile zemin kat hizasında yalın bir silme kullanılmıştır. Saçak korniş ise profillidir. Cephenin geneli, diğer mağazalardan farklı olarak ince yonudur. Üçgen alınlıkta moloz taş kullanılması ve saçak kornişinin üzerinde parapeti andıran bir bant bulunması, bu alınlığın sonradan eklendiğini düşündürmektedir. Kapının tepe penceresinin üzerinde yazıt yer almaktadır. Bodrum kata açılan eliptik pencere, giriş kapısının doğusunda yer almaktadır.

Resim 42. Köşe yapısı olan Mağaza 6'nın giriş cephesi.

MAĞAZA 6 (Resim 1; M6)(Resim 42)

Kömürpazarı Sokağı'nın köşesinde yer alan, iki katlı kârgir bir yapıdır. Gördüğü müdahaleler nedeniyle, kapsamlı bir analiz yapılmadıkça,

Resim 43. Mağaza 7 tek katlı ticaret yapılarına bir başka örnektir.

Resim 44. Kalekapısı Sokak'ta bulunan Mağaza 8 ve cephedeki strüktürel çatlak.

Resim 45. Mağaza 9, özgünlüğünü kısmen korumaktadır.

yapının özgün durumunun netleştirilmesi olası görülmemektedir. Günümüzde depo olarak kullanılmaktadır. Mevcut veriler ışığında simetrik düzene sahip, ikiz bir yapı olduğu, alt katta her bölüme iki yanında birer pencere olan kemerli kapılardan girildiği, üst katta 2 ya da 3 pencereden oluşan birer dizinin cephe düzenini tamamladığı anlaşılmaktadır. Giriş kapısı metal olup, zemin kat pencere doğramaları önünde demir ferforje parmaklıklar bulunmaktadır. Cephelerin özgün durumda kesme taş olduğu, saçak hizasında profilsiz bir korniş yer aldığı düşünülmektedir.

MAĞAZA 7 (Resim 1; M7)(Resim 43)

Yapı, Kömürpazarı Sokağı ve Alaca Mescid Sokağı'nın kesiştiği köşede yer alır. Özgün olarak depo olduğu düşünülen bina, bugün de aynı amaçla kullanılmaktadır. Tek katlı, kârgir bir binadır. Yapı, moloz taş ile yapılmış, sadece sokak köşesinde ve kapı pencere sövelerinde kesme taş kullanılmıştır.

MAĞAZA 8 (Resim 1; M8)(Resim 44)

Kalekapısı Sokağı üzerinde bulunan kesme taş kârgir yapı, bodrum, zemin ve bir üst kattan oluşmaktadır. Günümüzde her iki katı da depo olarak kullanılan beşik çatılı yapının cephesini taçlandıran üçgen alınlığın üzerinde 1899 tarihi bulunmaktadır. Cepheye alt katta giriş aksında dairesel kemerli bir kapı ve iki yanında yine dairesel kemerli birer pencere bulunmaktadır. Aynı düzen üst katta düz atkılı pencere ve balkon kapısı olarak tekrar edilmiştir. Tüm kapı ve pencereler kesme taş sövelidir. Alt katta kemerlere ait kilit taşları belirginleştirilmiş ve üzengi seviyelerinden bir silme ile cephe boyunca süreklilik sağlanmıştır. Kat korniş, saçak korniş ve üçgen alınlığın silmesi yine ince yonu taştır. Binanın, komşu yapılara bitişen kenarlarında çatıya kadar yükselen pilastırlar vardır. Giriş kapısı metaldir, pencerelerde metal ferforje parmaklıklar bulunmaktadır.

MAĞAZA 9 (Resim 1; M9)(Resim 45)

Kalekapısı Sokağı'nda bulunan kârgir yapı, giriş, üst ve çatı katlarından oluşmaktadır. Alt katta ortada kesme taş kemerli ve tepe pencereli giriş kapısı ve onun iki yanında birer dairesel kemerli pencere yer almaktadır. Güneydeki pencere açıklığı dönem müdahalesi ile kapıya dönüştürülmüştür. Birinci katta kesme taş düz atkılı 3 pencere açıklığı vardır. Bunlardan ortada yer alan açıklık, sonradan eklenen balkona çıkış için kapıya dönüştürülmüş olmalıdır. Çatı katı tamamen geç dönem ekidir.

KASTAMONU'DAKİ 19. YÜZYIL TİCARET YAPILARI DUKKANLAR, KUCUK DUKKANLAR VE MAGAZALAR

Resim 46. Kastamonu Merkez İlçe'de çalışılan ticaret yapıları.

Tüm kapı ve pencereler taş sövelidir. Katlar arasında yine taş kornişler yer almaktadır.

SONUÇ

Ondokuzuncu yüzyılda Kastamonu'da ticaretin yeni bir merkeze kaymadığı, eski ticaret merkezinin bu dönem yapılarının eklenerek geliştiği görülmektedir. Bu çalışma kapsamında bu döneme ait 12'si dükkan, 8'i küçük dükkan, 9'u mağaza olmak üzere toplam 29 kültür varlığı özelliği taşıyan ticaret yapısı incelenmiştir (**Resim 46**). Bu yapılar ticaret merkezi içerisinde günümüze kadar ulaşabilen 19. yüzyıl örneklerinin tamamıdır.

Kentin 20. yüzyılın son çeyreğinde yaşadığı mimari miras kayıplarından 19. yüzyıla tarihlenen ticaret yapıları da doğal olarak etkilenmiştir. Bu bağlamda, kentin gerçek tarihsel ticaret yapısı potansiyelinin bu sayının çok üstünde olduğu düşünülebilir. Günümüze ulaşamayan yapılar hakkında herhangi bir belge, fotoğraf ya da harita bulunmamaktadır. Yine de, mevcut yapılar, bu dönemin özelliklerini kavramamız, mimarlık tarihindeki yerlerini belirlememiz için gerekli bilgi birikimini bizlere sağlamaktadır.

Söz konusu dükkan yapılarının genel özellikleri incelendiğinde bu yapıların genelde; tüm parselde oturan dikdörtgen plan şemasına sahip, kârgir, iki katlı, katlar arasında ve saçak altında taş kornişlerle bezeli, geniş saçaklı yapılar olduğu görülmektedir. Yapılarda çoğunlukla kesme taş pencere ve kapı söveleri bulunmakta olup cepheler Neoklasik ve Oryantalist bezeme elemanları ile süslenmiştir. Bu özellikleriyle ahşap geleneksel dükkanların yanında anıtsal bir görünüm oluşturdukları açıktır. Mağaza olarak adlandırılan yapılar ise genellikle depolama amaçlı kullanıldıklarından ticari merkezin eteklerinde yer almakta olup, dükkan yapılarına göre çok daha sade cephe düzenlerine sahiptirler.

Anadolu kentlerinin çok devrilliliği en özgün özelliklerinden biridir. Bu bağlamda, farklı yüzyılların, farklı özelliklere sahip mimari yapıtlarının bir arada korunması gerekmektedir. Ondokuzuncu yüzyılın Batı etkisinde biçimlendirilmiş ticaret yapıları da bu mirasın değerli bileşenleri arasındadır. Dolayısıyla bu yapıların tüm özelliklerinin korunarak gelecek kuşaklara aktarılması ortak bir görev olarak kabul edilmelidir..

Kastamonu'nun tarihi ticaret merkezine baktığımızda, bu alanın pek çok Anadolu kentine göre daha korunmuş olduğu, ancak doku ve özgün

mimari ile uyumsuz yeni betonarme yapıların hızla arttığı izlenmektedir. Ticari alandaki rant baskısına bağlı olarak, Kastamonu Çayı kıyısından başlayan yüksek yapılaşma, hemen gerisindeki Nasrullah Külliyesi'ni ve tarihi ticaret yapılarını tehdit etmektedir. Konut ve ticaret fonksiyonunu devam ettiren bu alanda, yerel yönetimin bilinçsiz tercihinin sonucu olarak yeni ve büyük bir belediye pazar alanı yapılmış, bu bina tarihsel silüete onarılması çok güç bir darbe vurmuştur. Varolan tarihi hanların bazıları bakımsız ve terk edilmiş dururken, bu yapılara çok yakın, yeni bir ticari merkez oluşturulması anlaşılması zor bir yaklaşımdır.

Bölgedeki tarihi ticaret yapıları, günümüzde uygun olmayan işlevler ve eklerle özgün niteliklerinin bir kısmını yitirmiş durumdadır. Genel bir gözlemlerle dükkan ve mağazalarda, strüktürel açıdan büyük problemlerin bulunmadığı söylenebilir. Cephe düzenini hiçe sayan yeni vitrinler, büyük tabelalar, özensiz renkler, hem tek yapı ölçeğinde hem de çevresel ölçekte tarihi değerlere zarar vermektedir. Çoğu yerde yeni kullanım sırasında yapının cephe oranlarının bozulması, kapı ve pencerelerinin genişletilmesi ve yapılara ek kat uygulaması görülmektedir. Eskiye doğramaların, ahşap saçak ve çatının yenilenmesi sırasında özgün detaylara dikkat edilmediği göze çarpmaktadır.

Yüzyıllardır ticaret alanı olarak kullanılmış bu bölgede, genel olarak yeni yapılaşmanın kontrollü ve ticaret fonksiyonu ağırlıklı devam ettirilmesi, özel olarak ise, yapıların bakımının belirli sürelerde yapılması ve cephelerde izlenen görsel kirlilik probleminin, tek tip tabela önerilerek çözülmesi gerekmektedir.

KAYNAKLAR

EYÜPGİLLER, K.(1999) *Bir Kent Tarihi: Kastamonu*, Eren Yayıncılık, İstanbul.

AINSWORTH, W.F.(1842) *Travels And Research In Asia Minor*, London.

BORÉ, E.(1840) *Memoire d'Un Voyageur En Orient*, Paris.

DEFRÉNERY, M. (1851) *Voyages d'Ibn Batouta dans L'Asie Mineure*, Paris.

EYÜPGİLLER, K.K.(1995) "Kastamonu Kent Tarihi: Fiziksel Gelişimi, Anıtsal Yapıları ve Konutları", Doktora tezi, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

EYÜPGİLLER, K.K. (2000) *Commercial and Industrial History of Kastamonu and its Evidences on the Physical Environment*, *Urban Design Studies*, University of Greenwich, v: 6, April 2000; 117-128.

Kastamonu Şeriyeye Sicilleri Defteri, No.558.148, Sicil No.111, 15 Safer 1310; 312.

Kastamonu Vilayeti Salnamesi, 1306.

Le Moniteur Oriental, 22 Ağustos 1892.

RECLUS, E.(1984) *Nouvelle Géographie Universelle*, IX, Paris.

TEXIER, C.(1862) *Asie Mineure*, Paris.

YÜCEL, Y. (1991) *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar I, Çobanoğulları Beyliği-Candaroğulları Beyliği-Mesaliki'l-Ebsar'a Göre Anadolu Beylikleri*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

Received: 06.03.2007, Final Text: 12.08.2008.

Keywords: Kastamonu; 19th century commercial buildings; urban conservation.

19TH CENTURY COMMERCIAL BUILDINGS AT KASTAMONU

Kastamonu, a city in the North-west of Anatolia and a settlement in the "Paphlagonia" region of ancient history, has always been a cultural and commercial center for the nearby villages and cities. In the nineteenth century, the city became an administrative center for the province of Kastamonu (*Kastamonu Eyaleti*) which consisted of eight cities in the region. With the economic challenges the Ottoman Empire was facing, came the renovations and the changing lifestyle which led to a taste for a different architecture throughout the Empire, including Orientalism.

The case of Kastamonu is interesting especially when one compares the architectural characteristics of the traditional and the nineteenth century commercial buildings. The traditional construction techniques, plan types and facades were no longer used for the new constructions in this century, but a new architecture was born. The paper presents a thorough research of the nineteenth century architecture of commercial buildings in the Kastamonu city centre.

First, economic development of the city and evolution of the commercial center and its related buildings throughout history are summarized. Second, the traditional commercial buildings are identified and the nineteenth century commercial buildings are researched in detail. The existing buildings are categorized into three, according to their functions and corresponding architectural characteristics as size, level of articulation and diversity in construction.

The research covers 29 historical commercial buildings, among them 12 shops, 8 small shops and 9 storehouses, which are thoroughly analyzed. The buildings generally have a rectangular plan scheme, covering the whole plot. They are masonry buildings of two storeys. Stone cornices between the storeys and under the roof level and wide eaves of the timber roofs are the main figures of the facades. Window and door frames are mostly made of cut stone and facades are decorated with Neoclassical and Oriental elements.

The historic commercial centre of Kastamonu is relatively well preserved than most of other Anatolian towns. However, commercial buildings dating to the nineteenth century have naturally underwent similar losses in the historical fabric of the city in the last quarter of the twentieth century. Furthermore new structures incompatible with the historic pattern and with the authentic architecture are increasing rapidly. Due to the pressure of rising financial profits at the commercial area, high rise buildings built on the flanks of the "Kastamonu Çayı" are threatening the "Nasrullah Complex" and other historical commercial buildings nearby. The historical commercial buildings in the area have lost some of their characteristics recently because of the unsuitable functions proposed and unplanned interventions.

In conclusion, it is important to remark that the new structures must be controlled and commercial function must continue in this area, which has been used for commercial purposes for several centuries. Periodical maintenance is especially necessary for the old historic buildings and the visual chaos due to the signboards can be reduced to an extent.